

Pretul

pentru Sibiu pe 1 an întregu 7 fl., pe 6 luni 3 fl. 50 cr., însu la casa cu 1 fl. mai multu pe anu; — trimisu cu post'a în laintrulu monarchiei pe 1 anu întregu 8 fl., pe 6 luni 4 fl. — În străinatate pe 1 anu 10 fl. séu 22 franci, pe 6 luni 5 fl. séu 11 franci. — Numeri singuratici se dau câte cu 10 cr.

OBSERVATORIULU

Diariu politicu, national-economicu și literariu.

Anulu VI.

Ori-ce inserate

se platescu pe serie séu linia, cu litere merunte garmondu, la prim'a publicare câte 7 cr., la a dou'a și a trei'a câte 6 cr. v. a. și preste aceea 30 cr. de timbru la tesaurulu publicu.

Prenumeratiunile se potu face în modulu celu mai usioru prin assemnatiunile postei statului, adressate de a dreptulu la Redactiunea Diariului

„Observatoriulu“ în Sibiu.

Nr. 101.

— Sibiu, Mercuri 21/2 Ianuariu. —

1883.

„Observatoriulu“

Diariu politicu, national-economicu și literariu va intra cu 1/13 Ianuariu 1884 în anululu 7-lea alu activitatiei sale.

Program'a acestui organu de publicitate este și remane aceeași nestramutata, nealterata întru nimicu, precum s'a prezentatu ea lectoriloru în 1/13 Ianuariu 1878 adeca înainte cu siese ani. Remane aceeași, pentrucă din câte evenimente s'au rostogolitu în acestu periodu preste patri'a noastră comuna, preste poporulu nostru și chiaru preste monarchi'a întréga, nici-unulu nu a fostu de natura că, anume în cestîni strictu politice și nationali se o póta modifica cătusi de puțin, ci tocma din contra, dupace situatiunea noastră ajunse din reu în mai reu, se întielege usioru că perseveranti'a pe langa aceeași programa ni se impuse de sinesi în modu cu atâtu mai imperiosu, cu cătu de atunci încóce postulatele și condițiunile de viétia politica și nationale cerute pentru poporulu romanu, stravechiu locuitoriu în acésta monarchia, au fostu specificate și formulate la întielesu pentru tóta lumea, de cătra o conferentia compusa din 153 barbati fruntasi, alesi inadinsu și adunati la unu locu spre a da espressiune vointiei generale.

În analis'a programei noastre din Ianuariu 1878 diceamu între altele:

„Ni s'a intemplatu se damu preste destui straini de aceia, carii dupace tînu cu noi, cum amu dice examenu rigorosu, în fine ne și mai întréba: Câte foi periodice aveti voi? Nici-unu respunsu nu pôte fi mai confusu decátu acesta. Pas' de'i arata cai pe pareti; dara strainulu scié se mérga la posta că se'si ia unu catalogu și se'ti rosiesca cu elu nasulu, apoi se'ti tîna din nou lectiune aspra: Bine, cum credeti voi că veti esi dintru întunecime, déca nu tîneti nici macaru diarie câte tînu pe airea 200 mii de locuitori? Déca nu aveti diarie, care alt'a este lectur'a vóstra?“

„Din tóte acestea invetiambu, că campulu de activitate alu pressei noastre patriotice și cu atâtu mai virtosu alu celei romanesci este asia de vastu și asia de puțin cultivatu, în cătu totu ce a produsu press'a noastră periodica de ani patrudieci încóce, abia se pôte considera că unu inceputu, că o spargere de agru, de si grasu, dara fórte întielenitu și setosu de apa din ceriu. Pe cătu tîmpu nu ne vomu canósee noi însine tóte condițiunile noastre actuali de existentia, nu vomu fi în stare de a informa nici pe altii; éra ne implinindu acésta datorintia cătra societatea européna, nu avemu dreptulu se ne vaieramu că altii se uita la noi preste umeri și sian se tréca la ordinea dilei, adeca se'si védia de alte afaceri.“

Astadi dupa siese ani, în locu de a sterge unu singuru cuventu din acelea observatiuni, mai adaogemu acestea:

Press'a este recunoscuta în tóta Europ'a că una din poterile cele mari, care domina și guberna popórale. Daca romanii nu se voru interessa de press'a loru periodica și preste totu de productele proprii literarie; daca nu o voru sustînea și perfectiona și nu'si voru apara ei insii prin trena caus'alor cu tótaperseveranti'a, se fia convinsi că acea cauza prea drépta și sacra, va fi perduta, viitoriulu loru inmormentatu și numele loru devenitu obiectu alu unei compatimiri despretuitórie.

Precum în alte câteva tîeri, asia și în patri'a noastră lupt'a pentru existentia a luat proporțiuni ne mai cunoscuté până acum în istori'a omenimei, inse cu acea distinctiune essentiala, că aici sub masc'a reu alésa a idei

și integritatiei statului unu fanatismu nationalu mai intensivu și mai infuriatu chiaru decátu celu religiosu de odióora, tîne spiritele în agitatiune și turburare permanenta, atîtia ura, turbura pacea publica și privata a locuitoriloru tiei. Red.

Pretulu abonamentulu la acestu diariu se afla în fruntea lui 8 fl. v. a. pe 1 anu, 4 fl. v. a. pe 6 luni.

Asemnatiunile se adressédia de a dreptulu la redactiune Sibiu strad'a Urediului Nr. 25. Etagiulu I.

Legea nationalitatiloru din statulu Ungariei.

Patere legem quam fecisti.

(Urmare.)

§. 14. Decide că comunele bisericesci se'si aléga și întrebuintiedie la purtarea matriculeloru și a celorlalte afaceri bisericesci ori-ce limba voru vrea ele, inse fara a viola drepturile legali ale auctoritatiloru bisericesci superióre. Totu asia ele singure au se'si aléga limb'a de invetiamentu în scólele lor, dupa cum le va placea (tetszés szerint.)

§. 15. Corporatiunile și auctoritatile bisericesci superioari isi alegu și defigu ele insele limb'a debateri, a protocolulu, a purtarei afaceriloru și a corespondentiei cu comunele bisericesci. Daca inse limb'a alésa de acelea auctori'ati nu ar fi limb'a oficiala a statului, adeca cea magiara, atunci protocoalele se se inaintiedie totuodata cătra gubernu în traductiune autentica, că se le póta controlá.

Acésta conditiune din urma nimicesce în mare parte în praxe libertatea de a'si alege comunele limb'a afaceriloru interne.

Diferitele bisericesci și auctoritati bisericesci avéndu a corespunde unele cu altele, voru întrebuintia sau limb'a oficiala a statului, sau limb'a acelei bisericesci cu care vinu ele în contactu.

§. 16. Este érași unu micu labirintu. Acela adeca tîne, că auctoritatile superioari și supreme bisericesci (protopopi, vicari, episcopi, mitropoliti) în actele și scriptele adressate gubernulu tiei se potu folosi de limb'a loru adoptata în afaceri și protocoale, inse asia, că trebuie se alature în colona și limb'a statului. În scriptele adressate cătra auctoritatile municipale (jurisdictiones) și cătra organele aceluora au se scrie în limb'a statului, sau daca limbi protocolare sunt mai multe, în ori-care din acelea, éra comunele bisericesci în tóte afacerile loru oficiale cu gubernulu și cu auctoritati municipale potu folosi sau limb'a statului sau limb'a propria alésa de ele pentru purtarea afaceriloru interne. Cu jurisdictionile straine au se corespundia în limb'a protocolara a respectivei jurisdictioni.

§. 17. În partea sa a dou'a ar fi de cea mai mare importantia pentru nationalitati, daca aceea nu s'ar fi delaturatu cu totulu. Acelu §. adeca contine urmatórele dispositiuni: „Fiinducă rezultatulu instructiunii publice consideratu din punctulu de vedere alu culturii generale și alu prosperitatiei publice este și pentru statu scopu supremu, elu (statulu) este obligatu (köteles), că instituttele statului se îngrijésca dupa putintia (a lehetőségig), pentru-că cetatienii de ori-care nationalitate, cari petrecu în masse mai mari (compacte), în vecinatatea districtelor locuite de densii se se póta cultivá în limb'a loru materna, până unde se incepe cultur'a loru academica.“

Asia dara în acestu §. 17 alu legi statulu Ungariei se obliga și recunosce că este da-

toriu, că în districte, comitate, regiuni locuite de nationalitati nemagiare în masse compacte, se face a li se da educatiune și invetiatura în limb'a loru materna în scólele statului.

Ce urmédia de aici anume pentru poporulu romanescu că cetatienii statului de nationalitate romana locuitori în masse compacte (nagyobb tömegekben)? Urmédia nesmintitu și si neaperatu, că d. e. în scólele reali din Dev'a infintiate de cătra statu tóte studiile se se propuna numai în limb'a romana, éra limb'a statului se fia propusa că studiu obligatu.

În tocma asia urmédia, că gimnasiulu din Lugosiu se fia prefacutu în gimnasiu romanescu; în Fagarasiu se se infintiedie pe spesele statului scóle medii romanesci; totu asia și în Aradu, în comitatulu Bihariei și în alu Satmarului, în Turd'a din Transilvani'a și asia mai departe, éra în scóle elementarie și primárie (normale) infintiate și până acum de cătra statu în mai multe comune romanesci sau în majoritate romanesci, se se adópte limb'a romanésca că limba de propunere.

În §. 18 se obliga totu statulu, că în scólele medii și superioari ale statului, în tînuturi unde se vorbescu mai multe limbi, pentru fia-care limba și literatura a sa se se infintiedie catedre de professori.

Până și acestu § fi luat în batjocura, d. e. în Dev'a, în Lugosiu, și pe airea, precum se scie din acte și reclamatii dese publicate în press'a periodica.

Fačia cu coprinsulu acestoru doi §§-i lasamu la drépt'a judecata a unui publicu nepreocupatu, că se apreciedie resistenti'a cerbicósa a ministrului de culte și instructiune relativa la planulu romaniloru din fostulu regimentu granitariu de a infintia în Caransebesiu unu gimnasiu romanescu. Aci nu se mai pôte pune cărligelulu „dupa putintia“ (a lehetőségig). De altmintrenea acésta usia pe din dosu se inchide indata ce vomu reflectá la diecile de milióne de florini date cu máná larga în acesti 15 ani în totu coprinsulu statului pentru infintiare și în parte ajutorare de nenumerate scóle curatu magiare.

§. 19 tîne, că în universitatea tiei limb'a de prelegere este cea magiara, dara trebuie se se infintiedie și catedre de professori în limb'a și literatur'a celorlalte nationalitati.

Până la sanctionarea acestei legi din a. 1868 éra în fiintia numai universitatea din Pest'a; de atunci încóci s'a infintiatu din averea statului a dou'a universitate în Clusiu, cetate ungarésca, dara inconjurata din tóte partile de masse compacte ale poporulu romanescu. Cu tóte aceste pentru acestu poporu exista la aceeași universitate numai o catedra de limb'a și literatur'a romana, precum exista și la cea din Pest'a numai una, dara invetiarea limbei și literaturii romanesci nu se considera că studiu obligatu, de unde apoi urmédia firesce, că studentii magiari, germani, iódoivi nici nu o invatia și asia dupa ce ajungu în deregatorii publice, în viati'a practica nici nu se potu întielege cu poporulu romanescu, nici a scrie ceva în limb'a romana.

§. 20 Comunele isi alegu ele insele limb'a protocolara și de afaceri, dara protocolulu trebuie se fia purtatu în comune mestecate înca și în alta limba a minoritatiei, daca o va cere acésta a 5 parte dintre membrii reprezentanti ai ei.

§. 21 Deregatorii comunali (primarii, notarii) sunt datori a se folosi în atingerea cu membrii comunei de limb'a aceluora.

În acesti doi §§-i nu vedemu niciári cărligelulu „dupa putintia“, cu tóte acestea violarile acestoru §§-i sunt de tóte dilele.

(Va urmá.)

